

nyen elszakítja az Égtől. Megnyeri a földet és miatta sokszor elveszíti a mennyet.

Sokan szemére vetik a magyarnak, a *mai magyarnak*, hogy fásult, közönyös. De ne felejtjük el, hogy világháború, forradalom, kommunizmus, oláh uralom és Trianon tépte, szaggatta és az élet ezer gondja, nyomrúsága tépi, szaggatja ma is. Ilyen időkben nem lágy, halk szavakra van szükség, hanem prófétai szóra, mennydörgés szavára. Nagy hatalomnak kell belenyúlnia a lélekbe. Ilyen pedig kettő van: a vallás és a haza. Az irredenta-gondolat tüzének kell magas, égisz érő lánggal égnie. A hitet: Istenbe és a nemzet jövőjébe vetett hitet kell ápolni és nagyra növelni. A szobrász veszi a halott márványt. És életet lehel a halott kőbe. A festő a vászonra viszi a vízesést, vagy a virágos rétet, vagy a zivatart, vagy egy mosolygó gyermekarcot. És a halott vászon megbörzong a boldogságban, hogy életet hordoz. A magyar nép lelke csodálatos hangszer. Játszani kell tudni rajta. Felséges melódiák hangoznak belőle. A néplélek áldott termőföld. Virágníllásra épügy alkalmas, mint arra, hogy drága aranykalászt teremjen. Mennyi magot kell behinteni! És akkor minden megszépül!

Most borongás ül a tájon. Mindnyájunknak dolgoznunk és népünk, féltő szeretettel, ápolnunk kell, hogy eljöhessen a hajnal és nyomban utána felragyogjon a nap. A feltámadás!

Böszörményi Jenő.

A magyar parasztbútor.

A parasztház ethnographiai leírásának egyik lényeges és érdekes része a ház belsejének, nevezetesen mozgatható felszerelésének ismertetése. Ezt a belső házberendezést általában *bütornak* nevezzük s tanulmányozása főleg azért érdekes, mert művelődéstörténeti és ethnographiai irányban is mély bepillantást enged a népek házi, otthoni belső életébe. Mert nem minden igazság nélkül mondják, hogy a bútor a ház lelke.

Hogy milyen volt a parasztbútor a régmúlt időben, arról majdnem semmit sem tudunk. Régibb korokból ugyanis nem maradtak fenn ilyen bútordarabok, sőt leírások és ábrázolások sem igen, mert a paraszttal a régi időben még sokkal kevesebbet törődtek, mint ma. A parasztlakosság a korai középkorban még nem lépett a történelmi emlékezés fénykörébe; még Németországban is csak a XV. és XVI. században kezdődik a paraszti rend elkülönülése a nagy német

néptestből, (a legrégebb német parasztbútorok is csak abból az időből származnak), nem csoda tehát, ha régebben se az irodalom, se a tudomány, se a művészet nem törődött vele.

A régmúlt idők parasztbútora tekintetében tehát inkább csak következtetésekre vagyunk utalva. Így általánosságban először is feltehetjük, hogy nagyon egyszerű és dísztelen volt, olyan mint amilyen ma már csak nagyon félreeső hegyvidékek kunyhóiban található. Egészen bizonyosnak vehetjük azt is, hogy régente a paraszt mindig maga készítette házának minden bútorát, mint ahogy ez nagyon félreeső és elmaradt szegény vidékeken még ma is észlelhető. És általánosan jellemző vonásként megállapíthatjuk azt is, hogy a parasztbútor sokkal konzervatívabb természetű, mint az utóbbi századok polgári bútorzata. Pl. még a XIX. században is néhol olyan bútort készítettek a parasztok, amelynek nyilvánvalóan középkori volt a formája és díszítése. Sőt van nekünk egy olyan ládafélénk, amelyet — egyedülálló kuriózum — még mai nap is teljesen középkori formában és szerkezetben készítenek. Reánk maradt igen régi eredeti darabok és tudományos feljegyzések hiányában tudományos szempontból nagy szerencse a parasztságnak ez a konzervatív természete, ragaszkodása a régihez, mert megtartott az utókor részére sok olyan régi jellemvonást, amelyeknek segítségével legalább nagyjában, többé-kevésbé pontosan mégis megtudjuk állapítani a parasztbútor eredetét és történeti fejlődésének útját.

Valamikor azt hittük, hogy a mai magyar parasztbútor őseredeti magyar népi származású és főleg díszítéseiben valódi nemzeti stílusú, amelyet őseink tán még a keleti őshazából hoztak magukkal. Ez azonban, sajnos, nem egészen így van. Ez a hit csak azért keletkezhetett, mert régebben hiányzott az egykorú összehasonlító anyag, ennek hiányában pedig lehetetlen volt az eredet kérdésének tudományos vizsgálata. De ma már tudjuk, hogy a nyugati országok néprajzi, iparművészeti és művelődéstörténeti múzeumaiban megtalálhatjuk majd minden egyes fejlettebb bútorunknak az őst, és rokonait.

Régebbi korok napjainkig megőrzött bútordarabjainak, valamint más-más népek és más-más vidékek ma használatos bútorainak összehasonlító tanulmányozása először is kiderítette, hogy a mai parasztbútor általában nem önálló fejlődés eredménye, hanem az úri osztály bútorainak leszegényedett, egyszerűsített, elparasztosodott másolata. Ez a megállapítás vonatkozik nagyjában a magyar parasztbútorra is, mert a ma, vagy a közelmúltban nálunk használt parasztbútorok is majdnem minden egyes darabjáról ki lehet mutatni az úri vagy polgári rend házaiból való eredetét. Ezek mellett találunk azonban nálunk még olyan kezdetleges bútorfélét is, amelyek nem lehetnek mai fejlettebb bútorainknak sem elődjai, sem elszegényedett, elparasztosodott példányai. Jogos tehát az a feltevés,

hogy ezek talán a mi népünk *ősi hagyatéka*, amelyet a régmúlt időből átmentett s megtartott az évszázadokon keresztül. Néprajzi és művelődéstörténeti szempontból persze leginkább ezek érdekelnek bennünket. Az úrrend egy-egy bútorának vagy bútorformájának az utánzása éppen a parasztosztály konzervativizmusa miatt, mindig csak akkor kezdődött, mikor az úri rend házaiban már egészen általános, közhasználatú volt. A parasztok körében való divatja tehát mindenütt elmaradt ötven vagy száz évvel az úri osztályban való divatja mögött. Nálunk Magyarországon azonban még ennél is nagyobb az egystilusú úribútor és parasztbútor korkülönbsége, mert hozzánk a művészi és iparművészi stílváltozatok régebben mindig csak 100—150 évvel később értek el. Ez magyarázza meg azt, hogy nálunk még a közelmúltban is lehetett találni olyan bútorfélét és formákat, amelyek a nyugati népeknél már száz és kétszáz év óta ismeretlenek voltak és csak múzeumokban voltak találhatóak.

Miután tehát tudjuk, hogy a parasztbútor mindenütt a világon, tehát nálunk is csekély kivétellel, csak az úriházak bútorának másolata és utánzata, előbb meg kellene nézni, milyen is volt ez az úri bútor a régi időben. Sajnos ebben a tekintetben is csak szegényes maradványokra vagyunk utalva, mert régebben nemcsak a parasztbútort, de még a polgári és úri osztály házberendezését sem tartották megőrzésre érdemesnek és az utókor számára fenntartandónak. Csak azon darabokat őrizték meg, melyek különösen értékesek vagy díszesek voltak, vagy amelyeknek valamely család-történeti vonatkozásuk volt. Ezért van az, hogy míg a mindenféle fejedelmi és iparművészeti díszbútorokban bővelkednek a nagyobb múzeumok, a régi időnek mindennapi közhasználatú bútoráról alig van fogalmunk, mert az mind elpusztult, mind tűzre került. A múzeumokban fennmaradt kevés számú, inkább különleges díszpéldányt mutató, mint tipust megőrző bútoron kívül, leginkább írott emlékekre és kevés számú ábrázolásokra támaszkodhatunk. A mi írott emlékeink anyagát (a XVI. és XVII. századból) *Radvánszky* kitűnő művéből ismerjük.¹

A gyéren fennmaradt emlékek alapján azt mondhatjuk, hogy a magyar úri bútor formáinak kialakulásában (éppen úgy mint általában is a magyar iparra és művészetre) főleg két kor és két művészeti irány volt nagyobb és különösebb hatással: az Anjouk és Mátyás király idejében az olasz renaissance, Mária Terézia korában pedig az osztrák barokk-rokokó, amikor az osztrák polgári elem és az osztrák ipar térhódításával az a stílus valósággal elárasztotta egész Magyarországot.

Az előbbi hatásnak csak kevés nyomát találjuk hazánk régi bútorain: ennek köszönhető a mi híres tulipános ládánk, a háttámlás parasztszék, s ezeken kívül a magyar népies ornamentikának, a hímzett és festett díszítéseknek alaprétege. Ezzel szemben az utóbbi

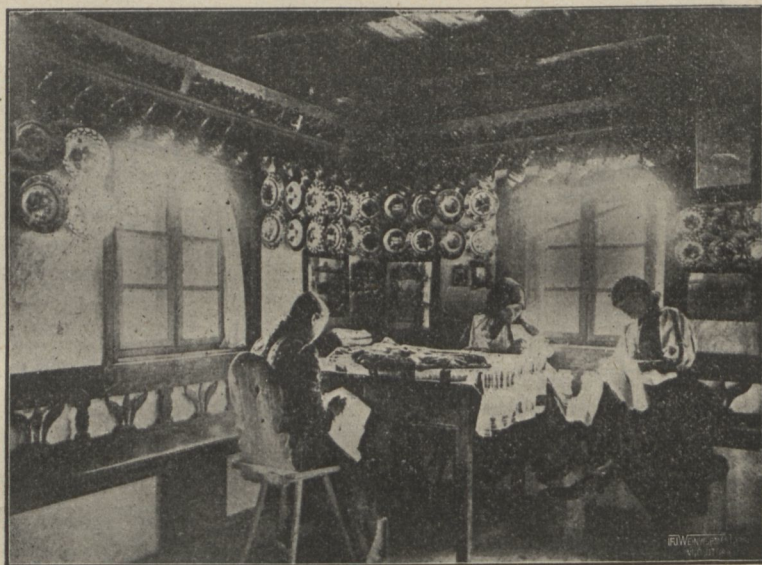
hatásnak, amely nálunk a legújabb korig tartott, lépten-nyomon láthatjuk az eredményeit. S ezen nem is lehet csodálkozni, mert a barokk stílus jelentősége Ausztriában egészen rendkívüli: az osztrák nemzeti fellendülés korszakának stílusa ez, azé a koré, midőn Ausztria kelet és nyugat ellen vívott diadalmas háborúiból politikai és művelődési szempontból egységes egészként került ki. Ez a barokk tükröződik leginkább az osztrák népművészetben is és hatása igen soká érvényesült benne még akkor is, mikor az általános művészi ízlés már régen napirendre tért fölötte. S ha tekintetbe vesszük az akkori Ausztriának hazánkra gyakorolt rendkívül erős, politikai, gazdasági és művelődéstörténeti hatását, nem fogjuk csodálatosnak tartani, hogy ez az osztrák-barokk népművészet hazánkban is annyira elterjedt.

A magyar parasztbútoron azonban észrevehető még egy harmadik hatás is, amelynek az úri rend bútorán már régen nincsen nyoma. A magyar parasztbútor ugyanis még ezeken a kétségkívül barokk-rokoko eredetű bútorokon is megőrzött némely középkori vonásokat is, amelyek egyes bútordarabok szerkezetében és díszítő-részleteiben mutatkoznak. Ezeket a középkori nyomokat is a parasztságnak ősi konzervativizmusa őrizte meg. Nem lesz azonban fölösleges ezzel kapcsolatban megjegyeznünk, hogy a parasztságnak a régi formákhoz való e szívós ragaszkodása inkább passzív, mint aktív természetű: alapoka ugyanis az, hogy a nép életkörülményei és lakásszükséglete (a legutóbbi 60—80 esztendő megelőzően) évszázadokig alig-alig változtak; sokkal csekélyebb mértékben és sokkal lassúbb ütemben, mint az úri osztályé.

Egyébként azonban Európa minden népének népművészete — bizonyos határokon belül — belső rokonságot mutat, amelyet a gyakorlott szem mindenütt első pillanatra felismer. Oka ennek az, hogy a nép mindenütt egyforma és az alap is, amelyből a népipar és népművészet fejlődik, mindenütt ugyanaz; elkülönítő speciális nemzeti vonás inkább csak külső dolgokban, némely alaki hagyományban nyilvánkozik meg.

Mikor a következőkben a magyar parasztbútorról beszélek, nem a *mai*, már városi vagy falusi asztalosmesterek műhelyeiből kikerült flóderes-pulituros vásári tömegebútorról lesz szó, hanem a közelmúlt idő, sajnos már inkább csak múzeumokban feltalálható, *régibb* magyar parasztbútoráról. E bútorok napjainkig fennmaradt darabjai körülbelül 50—100 évvel ezelőtt készültek, s így általában a fentebb említett barokk-rokoko ízlés hatását mutatják. A rajtuk itt-ott mutatkozó már említett régibb (középkori) nyomokon kívül, az e kort megelőző időből nem maradt reánk sem kész bútordarab, sem róluk szóló irodalmi adat. Azt a sok évszázadot, amely a magyarság nomadizáló életmódjától körülbelül 1800-ig eltelt, a bútorok története tekintetében tehát szinte teljes homály fűdi. Pedig bizo-

nyos, hogy már a honfoglaló magyarságnak is volt olyan házberendezése, amelyet ma bútornak nevezünk. Mert bár a magyarság a honfoglaláskor s még azután is sokáig ú. n. sátorlakó volt, volt ezeknek a nyugati kulturából olyannyira eltérő keleti sátorlakásokban is olyan kényelem, sőt fényűzés, amely feltétlenül feltételezi a bútorfélék használatát. Egy pozitív adatunk is van erről. *Gurdezi* perzsa földrajzíró ugyanis a XI. században azt írja a magyarokról, hogy a vőlegény házassági ajándéka marhából, pénzből és bútorkból áll.² (Az ősi magyar sátorlakást a *Napkeletben*, IV, 691. megjelent „Milyen házban laktak a honfoglaló magyarok” című tanulmányomban igyekeztem rekonstruálni.)

Kalotaszegi lakószoba. (Magyar Népműv. 142.)

Arra kell tehát szorítkoznunk, hogy a XVIII. századból és a XIX. század első feléből reánk maradt parasztbútorok jellemző vonásait vizsgáljuk, de ezen vizsgálat eredményei több esetben lehetővé teszik, hogy régibb korok tényeire is visszakövetkeztessünk.

*

A magyar paraszt — ünnepélyes alkalmakat kivéve — csak télidőben lakja házának szobáját, főképen az ú. n. *tiszta szobát*, *tiszta házat*, *első házat*, *nagy házat*, ahogy azt vidékenként máskép és másképp nevezik. Nyáron a férfinép kint a jószágnál, az udvaron, az ólban, vagy a tornácon alszik, a gyerekek és a nők pedig többnyire a *kamrában*, vagyis a ház második, udvar felőli szobájában. Étkezni

pedig nyáron a konyhában szoktak. Csak télen, mikor rossz az időjárás, szorítja be az embereket a hideg és a téli munka vagy a téli munkátlanság a házba. Csak akkor kerül élet a szobába, ez is főleg a kemence kedvéért. Hogy milyen a magyar paraszt szobája, berendezése és a bútorzat elhelyezése, arra általános tájékoztatás céljából idézzük itt a következőkben némi rövidítéssel *Győrffy István* a Nagykúnság népies építkezéséről írt kitünő tanulmányának idevonatkozó leírását.³

„A szobában az élet, különösen télen, a kemence körül foly. Napközben a *patkán* ülnek, tengerit hántanak, a fehérség tollat foszt, régebben itt font. A patka ajtófelőli végén 3—4 tenyérnyi magas ülőke van a *kuckó* vagy *kucik*, ez az öregasszony helye. A kemence és a hátsó fal között van a *sut*. Ez az öreg gazda tanyája. Az öreg lábainál a gyerekek hancuroznak a sutban. A kemence a konyhafallal a *torok* által közlekedik. A torokon szárad a nedves lábbeli, a kapca, tökmag, itt van a macska háborítatlan otthona, ahová már a gyermekkéz nem fér el; újabb házaknál a sutnak már csak a helye van meg, s lomtárnak használják. A kemence tetején szintén tökmagot szárítanak, itt szárad a kovász is, nagy lapos gyékénykosárban. A kemence körül a gerendákról szárító lécek függnek le, ezeken szárad a nedves ruhanemű, a *csirköles* pálcákon, a *lebbencstészta*, itt csüngenek a felfújt disznóhólyagok, s a juhtejhez való *otó*. A ruhafogas is a sut felett szokott lenni.

A *sut* a *vacokkal* folytatódik, ezen alusznak a nagyobb gyerekek, a kisebbek pedig a sutban. A kemence mellett fekvő mindkét sarokban egy-egy *ágy* van, és pedig az ajtónál levő ágy az asszonyé, a másik ágy pedig, mely a vacok folytatásában van: a díszágy vagy *vendégágy*. Ez majd a padlásig ér, úgy meg van rakva lúdtollal jól megtömött párnákkal. A jobbmódúaknak régebben mennyezetes volt a vendégágyuk, ez volt a *supellátos ágy*. Ebben az ágyban azonban nem szoktak aludni, csak ha valami kedves vendég jön, annak bontják fel. Mindkét ágy végénél a falnál egy-egy *tulipántos láda* van, ebben van a fehérszemű, selyemkendő és egyéb ünneplő ruha. A kemencével szemben levő sarokban van a *sarokpad*, előtte az *asztal*, a sarokpad felett pedig a *tálas* megrakva tálakkal. A vendégágy előtt néha *kanapé* is szokott lenni. Van a szobában még rendszeren két *karoszek* és 2—4 *gyalogszék*. Ilyen régimódi házból nem hiányzik sohasem a *téka*, mely a végső falba van befalazva a díszágy mellett. Ebben főként üvegek vannak különféle orvossággal vagy üresen, itt áll a pálinkás üveg, az egyes is. A tékában van a könyvtár is, mely áll a régi naptárakból, bibliából, régi iskolakönyvekből. A téka, valamint minden egyes bútor a tálástól a gyalogszékig régimódi házakban szépen ki van festve. A *tükör* a téka mellett, a mestergerenda alatt szokott lógni. Háta megett van a kalendárium és álmoskönyv. A téka és a tükör között van az öreg *óra*. A láda felett s a tükör

alatt levő térséget aztán apróbb *képek* tarkítják: fényképek s más színes reklámképek. Régen azonban semmi kép sem volt a szobában. A saroklóca sarkában áll a gyékényből font nagy *kenyérkosár*, az asztalfiókjában vannak az evőeszközök. Enni azonban csak télen szoktak az asztalnál, mert a konyhában hideg van. A korsó az asztal keresztfáján áll, olykor a lóca alatt van egy deszkán. Az ágy alatt szokott lenni a meszes fazék, továbbá a *fakutya*, és a tojásos *kupujka*. Ez a régimódi parasztszoba berendezése“.

Amint ebből a leírásból látható a nagykúnsági (s vele együtt a többi vidék) magyar parasztszobája nem mérközhetik a nyugati országok parasztságának hajlékával sem dísz, sem kényelem dolgában. A legfeltünőbb különbség e tekintetben a földes padló és a többnyire

Apátfalvi szoba. (Szegedi múz. felv.)

festetlen, illetőleg síma fehér meszelésű falak. Ez bizony elmaradottság. Különösen a földes szobapadló az, ami valóban középkori szokás-ként maradt meg napjainkig. A nyugati országokban már régen elhagyták ezt, bár ott is divatban volt, mert az egész középkoron át a lakóhelyiségek ott sem voltak deszkával padlózva, hanem agyagos földdel voltak borítva. Még a cölöpökre épített, tehát szükségképen fából készített padlóval bíró épületekben is agyaggal volt befedve ez a fapadló. Tehát úgy látszik ezt a nyugati középkori szokást őrzik meg a lakóházukban napjainkig a mi parasztjaink.

A magyar parasztszobának kissé rideg benyomását azonban enyhíti az a sok minden egyéb, ami a szoba berendezéséhez tartozik s aminek előteremtésében és elrendezésében a magyar fehérnépek

kiválóak. Az ablakokról soha sem hiányoznak a tiszta fehér *függönyök* és az elmaradhatatlan *virág*; a szoba minden részében alkalmazott sok színes és fehér *takaró* és *kendő*, (a székelek és csángók *festékesei* és *rúdi kendői*), a díszes ágynemű és sok mindenféle apróság az, ami kiegészíti a szoba berendezését s mindez a szobát mégis kedvessé és lakályossá teszi. Az ablakfüggönyök, asztalterítők és virágok alkalmazása nem régi keletű, s szerintem nem lehet régibb a XIX. század első felénél, mert ezt az Európaszerte akkor uralkodó ú. n. Biedermeier-stilus hozta általános divatba.

Vidékenkint — az előbb említettekén kívül — kevés különbség van a szobák berendezésében. Inkább a jólét vagy a szegénység az oka a különbözőségeknek. A szegénység inkább megtartja a régi öröklött berendezést, mint a jómódú parasztnak, akik jobban utánozzák az úri rend szokásait lakásban, bútortban is. Vidékek szerint nagyjában négy nagyobb csoportra osztható a magyar parasztház bútortzata. A dunántúli, inkább nyugat felé gravitáló jobbmódú parasztság szobaberendezése a legmodernebb s így természetesen leginkább eltávolodott a régi iránytól. (Ámbár a Dunántúl déli szélén, Göcsejben és az Ormányságban sok régiség található még a bútortban is.) A második csoportba sorolható az alföldi nép szobája, melynek berendezése, ha nem is mondható szegényesnek, mégis inkább mutatja az elmaradottság jeleit, benyomása kissé józan, rideg. Harmadik csoportnak vehető a Felvidék (palócok, matyók) házai, amely sok régiséget őrzött meg, negyedik pedig az erdélyi magyarság szobája, mely tagadhatlanul színesebb, kedvesebb és hangulatosabb akármelyik más vidékénél.

Azt mondják, minden ház olyan, mint a gazdája, minden szoba olyan, mint a lakója.

Jegyzetek: ¹ Radvánszky Béla, Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. — ² A magyar honfoglalás kútfői, 173. — ³ Néprajzi Értesítő, X, 75—77.

Cs. Sebestyén Károly.

Lakodalmi kurjantások.

(2-ik közlemény.)

8. *A nézők gúnyolódása.* Az utcára kanyarodó násznépet azonnal körülveszi a gyereksereg; a vőfély apró kalácsot, peracet szór közéjük, de ha nem, vagy keveset szór, azonnal felhangzik a csúfolódás:

Azért nincsen kalácsok,
nem kelt meg a kovászok.¹